

**Urząd Miasta i Gminy
w Strzelinie**
Rynek 10, 57 – 100 Strzelin

Godziny otwarcia:

poniedziałek 7:45 – 15:45
wtorek 7:45 – 17:45
środa 7:45 – 15:45
czwartek 7:45 – 15:45
piątek 7:45 – 13:45

WRI.4110.20.2024.UW

Strzelin 03 grudnia 2024 r.

Komisje Budowlano-Geosp. Gminy Strzelin 05.12.2024

RADA MIEJSKA STRZELINA	
WPŁYNEŁO	
dnia	03.12.2024 r.
Podpis	Marcinkowska

**Pan
Ireneusz Szałajko**
Przewodniczący
Rady Miejskiej Strzelina

Dotyczy: projektu Uchwały Rady Miejskiej Strzelina w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami dla Gminy Strzelin na lata 2025 – 2029

W załączeniu przekazuje projekt Uchwały Rady Miejskiej Strzelina wraz z uzasadnieniem w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami dla Gminy Strzelin na lata 2025 – 2029.

Proszę o przedstawienie projektu uchwały odpowiedniej komisji oraz uchwalenie podczas obrad rady miejskiej Strzelina.

BURMISTRZ

Dorota Pawluk

W załączeniu:

1. Projekt Uchwały Rady Miejskiej Strzelina w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Strzelin na lata 2025 – 2029.
2. Uzasadnienie do projektu Uchwały Rady Miejskiej Strzelina w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Strzelina na lata 2025 – 2029.

Otrzymują:

1. Adresat
2. a/a

Sporządziła: U. Witkowska tel. 71 78 30 170, e-mail: u.witkowska.umig@strzelin.pl

Telefon: +48713932264-65, +48713920078, Fax: +48713921303;

e-mail: umig@strzelin.pl ; www.strzelin.pl

NIP: 914-15-09-124 REGON: 000528630

Projekt

z dnia 3 grudnia 2024 r.

Zatwierdzony przez

**UCHWAŁA NR
RADY MIEJSKIEJ STRZELINA**

z dnia 17 grudnia 2024 r.

w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami dla Gminy Strzelin na lata 2025 - 2029

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1465 ze zm.) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292) Rada Miejska Strzelina uchwala, co następuje:

- § 1. Przyjmuje się do realizacji program opieki nad zabytkami dla Gminy Strzelin na lata 2025-2029 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały, zaopiniowany pozytywnie przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu.
- § 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Strzelin.
- § 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

RADCA PRAWNY
nr wpisu 1545

dr Barbara Kowalczyk

UZASADNIENIE

do projektu Uchwały Nr

Rady Miejskiej Strzelina z dnia

w sprawie przyjęcia programu opieki nad zabytkami dla Gminy Strzelin na lata 2025 - 2029

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz.1465 ze zm.) w zakresie zadań własnych Gmina realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U z 2024 r. poz. 1292) wynika obowiązek sporządzenia przez Gminę Programu Opieki nad Zabytkami. Program ten sporządza się na okres 4 lat.

Program Opieki nad Zabytkami przyjmuje Rada Gminy po uzyskaniu opinii Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu. Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Strzelin na lata 2025 -2029 został przedłożony do zaopiniowania i uzyskał pozytywną opinię Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu pismem z dnia grudnia 2024 r. znak. WZN.

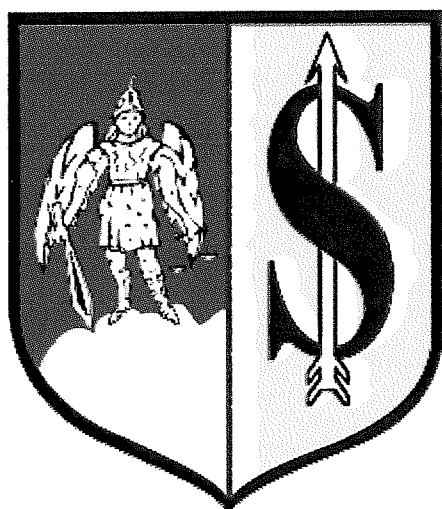
Sporządzony program ma na celu zahamowanie degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu przy jednoczesnym uwzględnieniu uwarunkowań ochrony przyrody i równowagi ekologicznej. Przyjęcie niniejszego programu nie tylko zachęci do działań ochronnych i edukacyjnych, ale pozwoli także właściwie zadbać o obiekty wymagające opieki. Zabytki powinny stanowić atrakcję dla społeczeństwa oraz dawać impuls do podejmowania działań, mających na celu zwiększenie środków finansowych na opiekę nad zabytkami oraz być wykorzystywane do celów turystycznych i edukacyjnych.

W związku z powyższym, podjęcie przedmiotowej uchwały uważa się za zasadne.

Uchwalenie programu opieki nad zabytkami dla Gminy Strzelin nie wywołuje skutków finansowych, jednak program określa cele jakie powinny być podejmowane przez organy administracji publicznej oraz właścicieli i użytkowników zabytków m.in. ponoszone koszty zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY STRZELIN

na lata 2025-2029

Damian Chamski 2024

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'D. Chamski', written in a cursive style.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY STRZELIN

na lata 2025-2029

Spis treści:

1. Wstęp	-	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.	-	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.	-	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.	-	5
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.	-	11
6. Zasoby dziedzictwa kulturowego Gminy Strzelin.	-	13
a) Krótki rys historyczny miasta Strzelin	-	13
b) Zabytki nieruchome i krajobraz kulturowy Gminy Strzelin.	-	15
c) Zabytki archeologiczne	-	20
7. Ocena stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.	-	21
8. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami.	-	22
9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.	-	32
10. Źródła finansowania programu.	-	32
11. Tabelaiczny wykaz zasobu dziedzictwa. Aneksy	-	34

1. Wstęp

GPONZ określa kierunki działań i plany jakie gmina Strzelin planuje przedsięwziąć na rzecz opieki nad zabytkami, ich ochrony, promocji oraz upowszechnianiu w świadomości społecznej ich wartości kulturowej. Wskazuje również zadania związane z dziedzictwem kulturowym zaplanowane do realizacji na lata 2025-2029. Przedstawienie powyższych założeń wsparto omówieniem uwarunkowań prawnych ochrony i opieki nad zabytkami aktualnych, strategicznych dokumentów na poziomie krajowym, wojewódzkim i samorządowym, które wskazują kierunki działań i ich cele oraz obligują gminę do podjęcia konkretnych przedsięwzięć mających na celu dbanie o zachowanie i promocję zasobów dziedzictwa kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Podstawowym aktem prawnym definiującym konieczność wykonania PONZ jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (*Dz.U. 2024 poz. 1292*). Artykuł 87 tejże ustawy w pkt 1 nakłada obowiązek przygotowywania w cyklu 4 letnim gminnego programu opieki nad zabytkami który spoczywa na burmistrzu miasta (*art. 87, pkt. 1*). Po uzyskaniu pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków GPONZ przyjmowany jest przez Radę Miasta następnie publikowany w wojewódzkim dzienniku urzędowym (*art. 87, pkt. 3 i 4*). Z realizacji przyjętego programu burmistrz zobowiązany jest sporządzić dwa sprawozdania. Pierwsze, częściowe w połowie okresu obowiązywania programu tj. po dwóch latach od jego przyjęcia i końcowe po czterech latach, podsumowujące jego realizację. Sprawozdania te winne być przedstawiane Radzie Miasta (*art. 87, pkt. 5*), a następnie przekazane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (*art. 87, pkt 6*).

Do celów Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (*o czym mowa jest w, pkt. 2 art. 87 ustawy*) należy w szczególności:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Obowiązek ochrony zabytków przez Państwo i każdego obywatela ujęty został w art. 5, art. 6 ust. 1, art. 73 i 86 ustawy zasadniczej (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 z późn. zm.). Zgodnie z jej zapisami „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), (...) stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6 ust. 1), a także zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury (art. 73). Jednocześnie „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”.

Najistotniejszym aktem prawnym regulującym ochronę zabytków jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.). Ustawa między innymi określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Zasadnicze odniesienia do obszaru działań administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków zostały przedstawione w rozdziale pierwszym, zawierającym przepisy ogólne.

W artykule 3 w pkt. 1-15 Ustawa definiuje podstawowe pojęcia z zakresu ochrony zabytków w tym „zabytek”, którym jest: „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

W artykule 4 ustawy i zdefiniowano pojęcie „ochrona zabytków” która polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej (w przypadku GPONZ organ samorządowy jakim jest gmina) działań mających na celu w szczególności:

- 1) zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianiu niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Arktu 5 ustawy definiuje zaś pojęcie „opieka nad zabytkami”, która sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega na utrzymaniu ich we właściwym stanie w szczególności na zapewnieniu warunków do:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W dalszej części ustawa precyzuje zagadnienia poświęcone kwestiom takim jak formy i sposób ochrony zabytków w tym, zagospodarowanie zabytków, prowadzenie badań, prac i robót oraz podejmowanie innych działań przy zabytkach określa nadzór konserwatorski, zasady finansowania opieki nad zabytkami, itp. Z punktu widzenia samorządów istotny jest zapis ustawy w rozdziale 2 w artykule 22 ust. 4 i 5 w który mówi, że Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków (GEZ) w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

Ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami uzupełniają akty wykonawcze – rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dotyczące poszczególnych zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661) (Dz.U. 2021 poz. 56);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 03 października 2022 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2024 poz. 1462);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. n. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. nr 212 poz. 2153);

Szczególne znaczenie dla ochrony zabytków ma ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717; 2024 r. poz. 1130) w której określone są wymagania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków przy ustalaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, gdzie pod uwagę należy wziąć stan zabytków, obszarów zabytkowych i zasad ich ochrony, a ostateczne ustalenia w MPZP muszą być uzgadniane każdorazowo z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Dla efektywnej realizacji zadań związanych z ochroną zabytków ważne znaczenie ma stosowanie całości przepisu prawa z różnych dziedzin, które często mają wpływ na „zabytek” w szerokim tego pojęcia znaczeniu. Odniesienia do ochrony obiektów objętych ochroną konserwatorską można znaleźć min. w następujących ustawach:

- Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.);
- Ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r. (t.j. Dz.U. 2024 poz. 54 z późn. zm.);
- Ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r. (t.j. Dz.U. 2024 poz. 725 z późn. zm.);
- Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1478 z późn. zm.);

- Ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r. (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1145 z późn. zm.);
- Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. (t.j. Dz.U. 2024 poz. 278 z późn. zm.);
- Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu z dnia 24 kwietnia 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 774, 1688 z późn. zm.);
- Ustawa o ochronie gruntów rolnych i leśnych z dnia 3 lutego 1995 r. (t.j. Dz.U. 2024 poz. 82 z późn. zm.);
- Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r. (t.j. Dz.U. 2024 poz. 1491 z późn. zm.)

Każda z tych ustaw wskazuje i określa w ramach swojej domeny zasady postępowania w przypadku kolizji z obiektami zabytkowymi czy to w postaci obiektów pojedynczych czy stref ochrony i wymaga podjęcia odpowiednich działań.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cele te zarysowane są ogólnie w kilku podstawowych dokumentach, do których należą: Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020 (i jej uzupełnienie na lata 2004-2024), Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2016-2020, Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004-2020 (Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2024) zakłada: zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Kwestie, związane z gminnym programem opieki nad zabytkami zostały opisane i realizowane są w ramach jednego z operacyjnych Narodowych Programów Kultury. Jest to program operacyjny „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”, podzielony na dwa priorytety, z których pierwszy zajmuje się rewaloryzacją zabytków nieruchomych i ruchomych, w celu poprawy ich stanu zachowania, zwiększania narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowej rewaloryzacją zabytków, zwiększenia roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawy warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, a wreszcie zabezpieczenia zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Drugi priorytet ma na celu rozwijanie i konserwację kolekcji muzealnych. Ustalenia strategii przedłużono poprzez Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2024 do roku 2024.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r.

Program uznaje dziedzictwo narodowe za jedną z podstawowych wartości konstytucyjnych, chronionych przez Rzeczpospolitą Polską. Istotną część tego dziedzictwa stanowią zabytki będące materialnym świadectwem przeszłości, trwale wpisane w krajobraz państwa i stanowiące substrat dla jego rozwoju

kulturalnego. Celem głównym programu na lata 2023-2026 jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Do realizacji tego celu opracowano trzy cele szczegółowe:

1 - weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa wyjątkowej wartości;

2 - wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;

3 - rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

W ramach trzech celów wyznaczono osiem zadań priorytetowych (kierunków działań) przyjętych do realizacji do 2026 roku. Z punktu widzenia gminy zarządzającej zasobem zabytkowym na swoim terenie za najistotniejsze zadania należy uznać: **w ramach celu 1** - kierunek działań 1.1 - ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej; kierunek 1.2 - Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości - wsparcie opiekunów zabytków z zakresu bezpieczeństwa zabytków w sytuacjach kryzysowych i w wypadku konfliktów zbrojnych. **W ramach celu 2** - kierunek działań 2.2 - Cyfryzacja procesów administracyjnych – cyfryzacja procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków; kierunek działań 2.3 – Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami zakładająca wprowadzenie „premi zabytkowej” tj. kredytów na preferencyjnych warunkach na cele ochrony i opieki nad zabytkami, a także wsparcia crowdfundingu na finansowanie projektów dotyczących materialnego dziedzictwa kulturowego. **W ramach celu 3** – kierunek działań 3.1 wzmocnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych. W tym celu planowane jest min. wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami oraz szkolenia dla samorządów dotyczące procesu prowadzenia inwestycji w obiektach zabytkowych; kierunek działań 3.2 – Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego w ramach czego planowane jest min. włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach. Warto zaznaczyć, iż Krajowy Program zauważa i porusza też kwestie związane z wprowadzeniem programu **EUROPEJSKI ZIELONY ŁĄD**, który pośrednio będzie wpływał na intensyfikację procesów modernizacyjnych zabytków w Polsce, polegających głównie na ich termomodernizacji. W związku z czym planowane jest przygotowanie standardów i wytycznych min. dla opiekunów i zarządców zabytków.

Na realizację założeń Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami przeznaczono z budżetu państwa łącznie 55 796 050 zł z czego na lata 2025-2026 przypada 43 445 450 zł.

Program Opieki Nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2021-2024¹

Analizując zasoby i stan zachowania dziedzictwa kulturowego dostrzega wysoki potencjał materialnego dziedzictwa Dolnego Śląska, który jest najbardziej zasobnym w zabytki nieruchome i archeologiczne regionem w Polsce. Stan zachowania dolnośląskich zabytków jest zróżnicowany, większość z nich jest w stanie dobrym (45% wpisanych do rejestru zabytków) lub jest wyremontowana (17%). Wskazuje również na problem złego stanu zachowania zabytkowych obiektów gospodarczych zlokalizowanych na obszarach wiejskich oraz obiektów przemysłowych w miastach (odpowiednio 45 i 40%). Jako ważne wskazuje

¹ program ten jest aktualny w momencie przygotowania obecnego opracowania. Program na lata 2025-2029 jest w przygotowaniu, wg informacji uzyskanych w Urzędzie Wojewódzkim będzie on zasadniczo kontynuował dotychczasowe cele i zadania programowe ściśle powiązane z przedsięwzięciami określonymi w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2030, z tego względu omówione zostanie w skrócie założenia obecnie obowiązującego programu.

również konieczność ochrony dolnośląskiego krajobrazu kulturowego tworzonego przez układy urbanistyczne i ruralistyczne w większości posiadające rodowód średniowieczny.

Przyjęta w Programie wizja rozwoju: **Wielokulturowe dziedzictwo Dolnego Śląska stanowi fundament nowoczesnego i otwartego regionu europejskiego** wpisuje się w europejską politykę kulturalną.

Za cel strategiczny uznano zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości Dolnego Śląska. Podporządkowane celowi strategicznemu zostały dwa cele operacyjne:

Cel operacyjny 1. Zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego obejmuje działania mające na celu poprawę stanu zachowania obiektów zabytkowych, w szczególności poprzez wspieranie zintegrowanych aktywności wielu podmiotów zaangażowanych w zarządzanie i opiekę nad nimi.

Cel operacyjny 2: Wzmacnianie tożsamości i marki regionu poprzez zasoby dziedzictwa kulturowego obejmuje działania wzmacniające poczucie tożsamości mieszkańców regionu Dolnego Śląska i ich zaangażowania w opiekę nad zabytkami, a także promocję dziedzictwa kulturowego jako integralnej części marki regionu.

W ramach każdego celu operacyjnego wyznaczono po trzy priorytety, w których określono dalsze działania. Dla najistotniejszych działań dla samorządu gminnego uznać należy, które mają charakter wsparcia finansowego oraz merytorycznego. Są to:

Cel operacyjny 1,

Priorytet 1. Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem zabytków w województwie dolnośląskim.

Działanie 1: Wsparcie dla opracowania dokumentacji konserwatorskiej, technicznej, architektonicznej dla obiektów zabytkowych wymagających podjęcia działań ratowniczych. Polega ono na wsparciu finansowym opracowań dokumentacji określonej w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w odniesieniu do obiektów zabytkowych w stanie zagrożenia, w szczególności obiektów o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym;

Priorytet 2: Wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem i użytkowaniem zabytków.

Działanie 1: Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych stanowiących mienie województwa i określenie możliwości ich wykorzystania dla realizacji zadań własnych samorządu województwa.

Działanie polega na finansowaniu prac badawczych i dokumentacyjnych oraz prac zabezpieczających i konserwatorsko-budowlanych przy zabytkach stanowiących mienie samorządu województwa, w tym jednostek samorządowych i samorządowych instytucji kultury. W ramach działania jest również możliwe przeprowadzenie analizy adaptacji obiektów zabytkowych do nowych funkcji w celu wykorzystania ich dla jednostek podległych lub zależnych od Samorządu Województwa Dolnośląskiego.

Działanie 2: Dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich oraz konserwacji zabytków znajdujących się na terenie województwa.

Działanie polega na udzielaniu wsparcia finansowego, w charakterze dotacji, na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach niebędących w bezpośrednim zarządzie samorządu województwa. Przy udzielaniu wsparcia finansowego z budżetu samorządu województwa dolnośląskiego, ze względu na dużą liczbę wpływających wniosków oraz ograniczone możliwości finansowania wszystkich zadań, stosuje się dodatkowe kryteria oceny. Należą do nich:

1. ujęcie zabytku w aktualnym, gminnym programie opieki nad zabytkami;

2. adaptacja obiektu nieużytkowanego na funkcje użytkowe, w szczególności związane z jego udostępnianiem dla celów turystyki, kultury lub użyteczności publicznej;
3. wysoka ranga zabytku w skali regionalnej²
4. priorytetowo będą traktowane obiekty znajdujące się w gminach, w których wartość wskaźnika w roku poprzedzającym udzielanie dotacji jest niższa od średniej wartości tego wskaźnika dla województwa dolnośląskiego;
5. zabezpieczenie obiektu znajdującego się w stanie zagrożenia, ruiny, katastrofy budowlanej lub zabezpieczenie drewnianego obiektu zabytkowego w system przeciwpożarowy.

Działanie 3: Wspieranie działań związanych z zabezpieczaniem zabytków.

Działanie polega na dofinansowaniu wyposażenia zabytków w systemy zabezpieczeń przeciwłamaniowych i przeciwpożarowych, w szczególności w obiektach posiadających cenne dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego oraz w obiektach architektury drewnianej. Działanie dotyczy także czasowego zabezpieczania zabytków krytycznie zagrożonych przed pogłębiającym się procesem destrukcji.

Działanie 4: Wspieranie działań związanych z dostosowaniem obiektów dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Działanie ma na celu poprawę dostępności architektonicznej i informacyjno-komunikacyjnej obiektów zabytkowych. Jego realizacja będzie polegać na dofinansowaniu wyposażenia zabytków w niezbędne udogodnienia zwalczające wykluczenie społeczne osób z niepełnosprawnościami.

Działanie 5: Wspieranie poprawy efektywności energetycznej obiektów zabytkowych wraz z wymianą źródeł ciepła na zero- lub niskoemisyjne.

Działanie polega na wsparciu termomodernizacji budynków użytkowanych, ale także budynków zabytkowych nieużytkowanych i nadawaniu im nowej funkcji.

Priorytet 3: Budowanie i wzmacnianie współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego. Działania w ramach tego priorytetu skupiają się na stymulowaniu i aktywizacji działań dotyczących ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego przez samorząd wojewódzki na rzecz gminnych samorządów w formie zachęt, szkoleń i kreowania inicjatyw na rzecz ochrony zabytków.

Cel operacyjny 2.

Zadaniem tych działań jest wzmocnienie tożsamości i marki dolnego śląska. Działania podejmowane w tym kierunku realizowane będą głównie poprzez wspieranie, kreowanie i promocję historii i dziedzictwa kulturowego jako wspólnej wartości kulturotwórczej. Podejmowane też będą działania edukacyjne, wydawnicze, szkoleniowe i organizacyjne wspierające właścicieli zabytków.

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030

Strategia szczególnie wysoko ocenia zasoby środowiska przyrodniczego i kulturowego Dolnego Śląska, priorytetowo traktując ochronę i udostępnienie jego walorów. W dokumencie uznano więc, że turystyka stanowić powinna jeden z filarów rozwoju społecznego i gospodarczego regionu, ze względu właśnie na atuty przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe. W strategii przewidziano szereg działań, które mają mieć

² W wykazie zabytków o wysokiej randze regionalnej z terenu gminy Strzelin znajdują się: Brożec- Kościół par. św. Jakuba; Nieszkwice - Kościół fil. św. Jana Kantego; Nieszkwice - Dwór (ruina); Strzelin - Kościół pw. św. Gotarda, Kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, Dom księżąt brzeskich; Żeleźnik - Kościół par. pw. MB Szkaplerznej, Pałac wraz z parkiem.

pozytywnie wpływać również na zabytki i dziedzictwo. Przykładowo, postulowane działania mające poprawić infrastrukturę transportową, skutkować mają między korzyściami takimi jak: zwiększenie atrakcyjności turystycznej regionu i poprawa dostępności do atrakcji turystycznych. Zgodnie z literą strategii kulturowe atrakcje należy wykorzystać dla rozwinięcia produktów turystycznych, zwłaszcza na bazie uzdrowisk oraz ofert adresowanych zarówno do Dolnoślązaków, jak i osób spoza regionu. Należy rozwinąć infrastrukturę turystyczną regionu, w celu pobudzenia popytu na usługi turystyczno-rekreacyjne i promować turystykę w oparciu system edukacji.

W wyborze projektów, których realizacja ma być wspierana przez władze województwa i samorządu terytorialnego, uwzględniane są także kryteria prokulturowe, takie jak: wspieranie rewitalizacji zabytków, zachowanie zasobów kulturowych (w tym np. odnawianie i wytyczanie nowych szlaków turystycznych, tworzenie muzeów i izby muzealnych), rewitalizacji zabytkowych zespołów urbanistycznych i najcenniejszych obiektów architektury, inwentaryzacja, konserwacja oraz eksponowanie zabytków ruchomych. Wspierane mają być działania na rzecz opracowania programu ochrony i wykorzystania najcenniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego przy włączeniu źródeł finansowania i odpowiedzialności za ich zachowanie. Dostrzeżona została również potrzeba zachowania dziedzictwa niematerialnego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego (uchwalony 16.06.2020 r.)

Dolny Śląsk to region rozwijający się z poszanowaniem środowiska i walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz kulturowych, przy wykorzystaniu szans rozwojowych, jakie daje mu korzystne położenie geograficzne. Pomimo, iż intencją planu (jego cele główne) jest rozwój gospodarczy i wysoka jakość życia, to ma się to realizować z poszanowaniem środowiska, również kulturowego. Zasoby środowiska (krajobrazowe, kulturowe, przyrodnicze) mają więc być wykorzystywane na potrzeby realizacji głównych celów. Co ma się jednak odbywać w sposób racjonalny i zrównoważony, aby tychże zasobów nie zdegradować, minimalizować szkody funkcjonalno-przestrzenne oraz zachować przepisy dotyczące ochrony środowiska. Co do zasady więc, postulowane jest udostępnienie obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, doprowadzenie ich do dobrej kondycji, objęcie ochroną ich wartości, a w przypadku najcenniejszych, zachowanie ich układu przestrzennego i właściwej ekspozycji. Zapisy dotyczące podejścia do zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego, również w zakresie traktowania ochrony i opieki nad zabytkami wyrażone zostały w Kierunku 2.2. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Najważniejszym zadaniem w tym zakresie jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz historycznie ukształtowanych miejskich założeń przestrzennych, które pilnie wymagają podjęcia prac ratowniczych. Konieczne jest utrzymanie wartości historycznych świadczących o tożsamości i indywidualnych cechach założeń urbanistycznych, takich jak układ przestrzenny z centralnie usytuowanym rynkiem i dominującymi obiektami, ratuszem, kościołem oraz kwartałami mieszczańskiej zabudowy. Zachowanie wysokich wartości i unikatowych cech krajobrazu kulturowego ma znaczenie priorytetowe dla utrwalania tożsamości regionu i jego rozwoju społeczno-gospodarczego. W związku z tym konieczne jest stosowanie w szerszym zakresie skutecznych form ochrony, takich jak pomniki historii i parki kulturowe oraz wpisy na listę światowego dziedzictwa UNESCO. W planie postulowane jest objęcie ochroną w formie pomnika historii kościoła św. Gotarda w Strzelnie, który rozumiany jest jako obiekt

zabytkowy o wybitnych wartościach historycznych i artystycznych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego w wymiarze krajowym – Kierunek 2.2. Postulat 1.14). Samorząd województwa ma wspierać rozwój regionalnych szlaków turystycznych oraz tworzenie nowoczesnych systemów zarządzania rozwojem turystyki w ramach inicjatyw klastrowych. Budowa turystycznych sieci klastrowych z udziałem społeczności lokalnych umożliwi bowiem – wg. autorów planu – realizację akceptowanych społecznie produktów turystycznych i wyrówna szanse rozwojowe obszarów posiadających atrakcyjny turystycznie potencjał przyrodniczy i kulturowy. Postuluje się, aby gminy realizowały zadania polegające na tworzeniu systemów regionalnych szlaków turystycznych powiązanych z atrakcjami przyrodniczymi i kulturowymi. Samorządy lokalne mają też rewitalizować w ten sposób zdegradowane obszary. Funkcje turystyczne powinny też być dostosowywane do zmian klimatycznych poprzez realizację transportu zbiorowego w obszarach i ośrodkach o atrakcyjnych zasobach.

Szczególne uwagę zwrócono na zapewnienie ciągłości głównych tras rowerowych województwa, z których dwie planowano na terenie gminy Strzelin.

Korzystnym z punktu widzenia samorządu, jego wspieranie finansowe mające służyć poprawie stanu zespołów zabytkowych oraz założeń przestrzennych o zachowanej strukturze urbanistycznej – Kierunek 2.2. Ustalenie 1.1).

Jednocześnie w ramach wskazówek i ustaleń szczegółowych dla Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego (część E. Plan Zagospodarowania przestrzennego dla WrOF) gminy obowiązuje:

1. Wprowadzanie wytycznych określających zasady ochrony i zagospodarowania obiektów, zespołów i obszarów zabytkowych objętych formami ochrony zabytków.
2. Wskazywanie obiektów, zespołów i obszarów zabytkowych do objęcia ochroną konserwatorską (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w ewidencji zabytków), w tym dóbr kultury współczesnej.
3. Wprowadzanie wytycznych w zakresie zasad ochrony i zagospodarowania dóbr kultury współczesnej.
4. Uwzględnianie w ustaleniach postulatów w zakresie powołania pomników historii dla obiektów o wysokich wartościach historycznych i znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego w wymiarze krajowym.

Plan realizuje i jest zgodny z założeniami Strategii rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020. Zarówno w tej strategii, jak i w omawianym planie rejon gminy i miasta Strzelin nie został uznany oddzielnie za obszar o szczególnej roli i znaczeniu dla województwa, wyspecjalizowany ośrodek turystyczny czy główny ośrodek osadniczy. Miasto i gmina Strzelin rozpatrywane są natomiast w ramach większego, Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego, a Strzelin uznany został za ośrodek lokalny II stopnia, zagrożony marginalizacją.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

Strategia Rozwoju Gminy na lata 2023 - 2030³

Opracowana Strategia uwzględnia zapisy dotyczące krajowych i regionalnych Obszarów Strategicznej Interwencji, ujętych w Strategii Rozwoju – Dolnośląskiego 2030, w tym cele i rekomendacje polityki przestrzennej regionu. Kontynuuje ona niejako założenia poprzedniego dokumentu na lata 2016-2022. Strategia koncentruje się na zadaniach niezwiązanych z zabytkami i dziedzictwem, jednakże dziedzictwo kulturowe, materialne i niematerialne uznano w strategii za mocną stronę. Działania związane z dziedzictwem kulturowym i zabytkami są jedynie mniejszą częścią zadań związanych z poprawą atrakcyjności gminy jako miejsca do życia oraz z promocją turystyki jako istotnej części gospodarki. Jedną z wyrażonych wizji w dokumencie jest postrzeganie gminy Strzelin jako dbającej o stan środowiska naturalnego i kulturowego, a tym samym w oparciu o walory przyrodniczo-krajobrazowe umożliwiającej aktywne spędzenie wolnego czasu przez mieszkańców, przy wykorzystaniu rozwiniętej infrastruktury rekreacyjnej, która służy także turystom. Osiągnięcie tych założeń wydaje się niemożliwe bez podjęcia działań służących ochronie i rewitalizacji zabytków, krajobrazu kulturowego oraz zwiększanie świadomości mieszkańców o wartości tych walorów. Pomimo niewielkiego nacisku na zagadnienie niematerialnego i materialnego dziedzictwa kulturowego odniesienia do niego w dokumencie tym znajdujemy w działaniach podejmowanych w celu 1. „Dobre miejsce do życia”. W priorytecie 1.4 Dobry dostęp do oferty czasu wolnego wspierający tożsamość lokalną działaniu, w działaniu 1.4.1. postuluje się utworzenie muzeum lub izby regionalnej nawiązującej do lokalnej historii i tożsamości. Zaś w działaniu 1.4.2 mowa o rozwoju miejsc aktywności i rekreacji, bazujących na lokalnych zasobach przyrodniczych, kulturowych, krajobrazowych. Jednym ze wskaźników realizacji powyższego wskazano liczbę i kwotę udzielonych dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Za wskaźnik bazowy przyjęto kwotę dotacji z 2021 r. 55,000 i oczekiwany w perspektywie 2030 r. jest wzrost. W priorytecie 1.5.9 Wskazano konieczność ochrony zasobów przyrodniczych oraz przestrzenno-krajobrazowych. W wymiarze przestrzennym gmina zakłada dążenie do zwiększenia potencjału turystycznego w Priorytecie 2.3, Gmina rozwinięta turystycznie, gdzie zakłada rozwój funkcji turystycznej przez wzmocnienie potencjału istniejących atrakcji i miejsc turystycznych. Dotyczy to m.in. największych atrakcji turystycznych gminy, przez które należy rozumieć min. obiekty zabytkowe oraz krajobraz kulturowo-przyrodniczy. W ramach tego gmina dążyć będzie do zwiększania atrakcyjności i dostępności miejsc turystycznych, m. in. poprzez rozwój małej infrastruktury turystycznej oraz rozwój szlaków turystycznych, w tym w oparciu o turystykę rowerową i pieszą.

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Strzelin na Lata 2016 -2023

Przyjęty przez gminę w 2016 roku program rewitalizacji wciąż zachowuje aktualność choćby definiując obszary, w których powinna koncentrować się uwaga władz nad poprawą jakości życia mieszkańców. Jako jeden z najistotniejszych problemów zidentyfikowanych w sferze przestrzenno-funkcjonalnej wskazano

³ Opracowana na podstawie uchwały Nr XLVII/633/22 Rady Miejskiej Strzelina z dnia 30 czerwca 2022 r. w sprawie opracowania projektu Strategii Rozwoju Gminy Strzelin na lata 2023-2030 oraz określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu strategii, z późniejszymi zmianami.

konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na zabytki gminy oraz fakt, że miejsca te należy eksponować mając na uwadze dobro mieszkańców oraz potencjalnych turystów.

Jednym z zrealizowanych w ramach rewitalizacji działań jest zagospodarowanie terenu wraz z rozwiązaniem układu komunikacyjnego terenu wokół Rotundy Św. Gotarda. Projekt ten przyczynił się do poprawy ładu przestrzennego i estetyki terenu przy Rotundzie. Wymiana zniszczonej nawierzchni poprawiła komfort poruszania się pieszych oraz ich bezpieczeństwo. Dzięki poprawie estetyki obszaru i poprawie dostępności zwiększyła się liczba osób odwiedzających Rotundę. Na uwagę zasługuje również zrealizowany w ramach tego programu, nagrodzony wyróżnieniem w konkursie architektoniczno-urbanistycznym Lider Dostępności 2021 zrewitalizowany zespół dawnej gorzelni w Mikoszowie w którym utworzono kompleks aktywizacyjno-rehabilitacyjny.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego (MPZP)

Zasady zarządzaniem przestrzenią w gminie, odnoszące się do dziedzictwa, ukazują rzeczywisty zakres ochrony i opieki nad zabytkami i kształtowania krajobrazu kulturowego w gminie. Gmina Strzelin ma 100% pokrycie obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Uchwalonymi na podstawie aktualnego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Strzelin przyjęte uchwałą Rady Miejskiej Strzelina Nr XXIII/311/16 z dnia 28 czerwca 2016 r. W studium określono między innymi obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego a także obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Analiza kilkudziesięciu obowiązujących planów MPZP wskazuje, iż stosowana jest ogólna, dość spójna strategia ochrony istotnych dla gminy elementów dziedzictwa kulturowego w tym poszczególnych zabytków oraz obszarów o szczególnych walorach przestrzeni kulturowej. Ze względu na znaczną ilość poszczególnych planów (niektóre z nich z późniejszymi zmianami) zapisy dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego są dosyć zróżnicowane i dostosowane do specyfiki lokalnych warunków. W zasadzie cenne układy urbanistyczne i ruralistyczne ukształtowane przez stulecia zabudowy są chronione jako obszary, zabytki rejestrowe i ewidencyjne oznaczone i wyszczególnione w zapisach MPZP. Chroniona jest też krajobraz kulturowy, bowiem plany zawierają wymogi określające nie tylko wysokość zabudowy, ale także kondygnacji budynków, ochrony bryły, rodzaju pokrycia dachu i jego formy, stolarki okiennej, zastosowania materiałów tożsamyh z historycznymi. Na części obszarów zabrania się także umieszczania nośników reklamowych i tymczasowych obiektów usługowo-handlowych. Ponadto zdefiniowane są granice stref ochrony konserwatorskiej A, B, K, W, OW. w przypadku Strzelina, określono także historyczne elewacje obiektów, które należy przywrócić, przebieg murów obronnych nad i pod ziemią i zachowane podziemne relikty obiektów (Uchwała Nr VII/82/15 z dn. 08.07.2015 r.). Ogólnie więc planowane zagospodarowanie przestrzenne gminy w kontekście traktowania dziedzictwa ocenić należy w najwyższym stopniu pozytywnie. Zaznaczyć wypada, że włożono dużą pracę w rzetelne przygotowanie planów centrum Strzelina i uwzględnienie w nich i naniesienie na mapy odkrytych pod ziemią reliktyw dawnej zabudowy. Fakt wykonania tego wysiłku jest też spełnieniem obowiązków nałożonych na gminy w części E. Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego.

6. Zasoby dziedzictwa kulturowego miasta i gminy Strzelin.

a) Krótki rys historyczny miasta Strzelin (opr. dr Maciej Krzywka)

Strzelin to jeden z najstarszych ośrodków osadniczych wczesnośredniowiecznego Dolnego Śląska. Ziemia strzelińska znajdowała się w obrębie IX-wiecznego państwa wielkomorawskiego, następnie czeskiego, a pod koniec X wieku wczesnofeudalnego państwa polskiego. Od około 1220 znany jest panujący na tym terenie ród tzw. Panów ze Strzelina – „Strzałów”, reprezentowany przez Bogusława Starszego, kasztelana w Rycynie, Wrocławiu i Niemczy (1231-1250, Niemczy w 1242-1248), Raclawa, kasztelana Wrocławia (1239-1247), Tomasza, biskupa wrocławskiego (1268-1292), Raclawa (Radosława) Drzemlika, sędziego wrocławskiego (1261-1263) i kasztelana Racyna (1272-1283) oraz Bogusława Młodszego, najwyższego komornika wrocławskiego (1252). Pierwsze wzmianki dotyczące miejscowości znajdujących się obecnie na obszarze powiatu, związane są z XII i początkami XIII w.. Wymieniany jest Górzec, który był własnością opactwa benedyktyńskiego we Wrocławiu (dokumenty z lat 1149, 1193, 1201, 1204). Kolejne miejscowości wymieniono w bulli papieża Hadriana IV, potwierdzającej uposażenie biskupstwa wrocławskiego, wydanej 23 kwietnia z 1155 r. Wspomniane są Zborowice (Zborouici), Kręczków (Chiresene), Borek Strzeliński (Großburg), Jelenin (Hirschwaldau, Jelline), Wiązów (Venzouici), Stryjów (Ztriuou). W roku 1227 wspomniano o kościele w Starym Wiązowie, w dokumencie datowanym na 1207-1232 – w Karczynie, w Białym Kościele w 1264 r., zaś w Borku Strzelińskim w 1309 r.

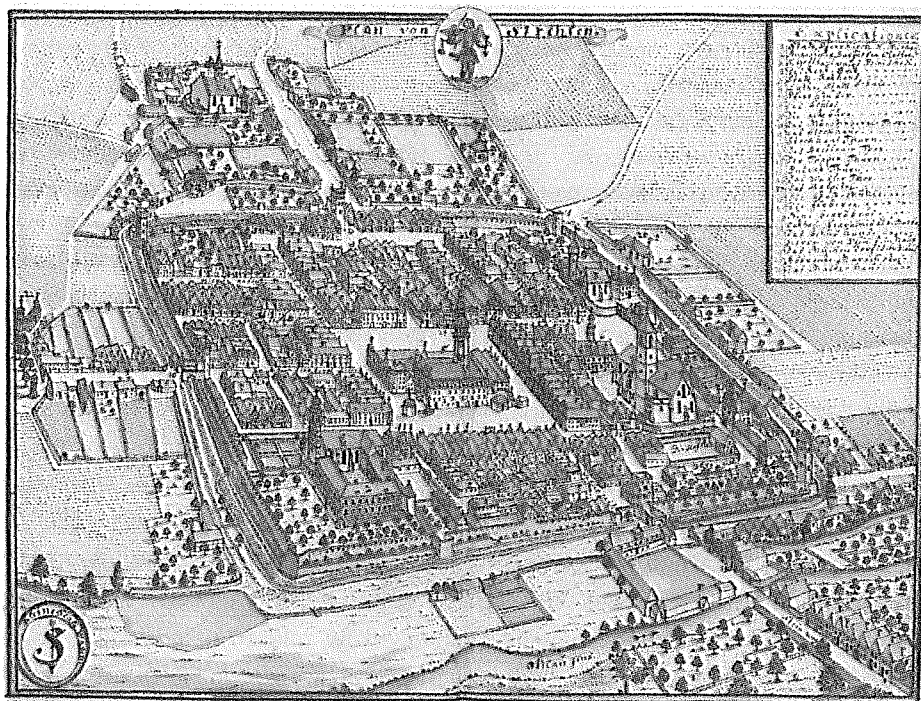
Najstarszym dokumentem mówiącym o Strzelinie jest pismo księcia Henryka Pobożnego wydane 26 VI 1239 r., na którym jako świadka zapisano komesa Bogusława (Starszego) de Strelin i jego brata Raclawa. Bogusław był właścicielem siedziby możnowładczej na prawym brzegu Oławy, w Starym Strzelinie, w miejscu określanym potem jako Osiedle Rybaków (Fischergasse), zaś w XIV w. jako Altstadt. Kasztelania strzelińska po raz pierwszy wymieniana jest w źródłach w 1245 r. W początkowym okresie Strzelin był małą osadą o charakterze rzemieślniczym, znajdującą się pod grodem panów strzelińskich. Zamek/gród przy pierwotnym założeniu znajdować się mógł w miejscu późniejszej rezydencji Bolka I Surowego, przy przeprawie przez rzekę, o czym świadczą może znaczna nieregularność tej części miasta, widoczna zarówno w odniesieniu do siatki parcel mieszczańskich właściwego *civitas* lokacyjnego jak i obwodu murów obronnych miasta. W bezpośrednim sąsiedztwie siedziby feudalnej, funkcjonował wrzecionowaty plac targowy, powstały z poszerzenia biegnącej tędy wcześniej drogi oraz rotunda św. Gotarda. Ta najstarsza obecnie i najistotniejsza zabytkowa budowla gminy, wzmiankowana była w 1233 r., a datowana od początku XII, po XIII w. Parafia strzelińska została podzielona i po 1264 r. Bogusław II wybudował w niej kościół wspomniany w 1267 r. Istniejący w tej miejscowości kościół ma wg historyków architektury cechy pozwalające datować go na 2 lub 3 ćwierć XIII w., może zatem być właśnie świątynią wymienioną w historycznych dokumentach.

Kres samodzielnego władztwa strzelińskiego, nastąpił w latach 1281-1297 lub 1290-1292, kiedy to Bolko I wykupił je od Bogusława III, a następnie po scaleniu Strzelina z Przewornem lokował tutaj miasto. O lokacji Strzelina, a następnie o jego rozwoju, zadecydowało jego położenie geograficzne na skrzyżowaniu ważnych dróg o znaczeniu handlowym i militarnym. Tutaj bowiem tzw. *Via Regia* (czyli Droga Królewska), wiodąca z Pragi poprzez Bardo, Ziębice do Wrocławia, przecinała Drogę Księstwa Biskupiego, która z Niemczy prowadziła do Paczkowa i Nysy, odgałęziając się w Strzelinie w kierunku Oławy i Brzegu.

Rozwój Strzelina postępował szybko w toku XIV i XV w. i ośrodek zyskiwał na znaczeniu, zaczął odgrywać coraz większą rolę w handlu płodami rolnymi stając się w przeciągu kilkuset lat najważniejszym ośrodkiem handlu zbożem na Przedgórzu Sudeckim. Był miastem, w którym nadal duże znaczenie odgrywało rolnictwo (jeszcze do ostatniej wojny wiele domów mieszczańskich w rynku posiadało rozplanowanie typowe dla miast rolniczych - wąski fronton i sięgające daleko w głąb podwórze, zamknięte z tyłu stajniami i gnojowniami), rozwijały się również rzemiosła wykorzystujące wody przepływającej w pobliżu rzeki Oławy: gałęzie manufakturowej produkcji sukieniczej: folusznictwo, farbiarstwo, browarnictwo, jak również garbarstwo i młynarstwo. Pod koniec XIII w.

rozwijał się handel – wymienia się 90 kramów z pieczywem, obuwiem oraz jatek. Dzięki Bolkowi II Ziębickiemu w 1331 r. miasto zdobyło przywileje zmuszające przejezdnych kupców do wystawiania swoich towarów na Strzelińskim targu, a także monopol na ważenie piwa dla miasta w promieniu 1 mili od jego granic. Z kolei książę Mikołaj Ziębicki nadał miastu prawo składu i handlu solą oraz prawo mili oznaczające, że chłopci zamieszkujący w promieniu tej odległości mieli obowiązek dostarczania na targ płodów rolnych. Mury miejskie wymieniane są w dokumencie z 1328 r.

Od końca średniowiecza rozwój Strzelina hamowały jednak konflikty zbrojne i klęski. Już pod koniec średniowiecza, w latach 1428-44, był areną zmagania związanych z wojnami husyckimi, a następnie walk związanych z rywalizacją o koronę czeską pomiędzy Maciejem Korwinem, Jerzym z Podiebradu i Władysławem Jagiellończykiem. Miasto dwukrotnie trawiły wielkie pożary (1548, 1619). Dodatkowe klęski stanowiły zarazy (1521, 1540–1542, 1568). Po pierwszym dużym pożarze powstała większość murowanej zabudowy rynku miejskiego. Pomimo rozwoju mniejszych rzemiosł takich jak sukiennictwo, rzemiosła skórzanе – szewcy wybudowali przed Bramą Wodną garbarnię i farbiarnię – piwowarstwo, podstawowym towarem gwarantującym zarobek miastu był wydobywany na miejscu kamień (granit). Od lat 80tych XVI w. do wojny trzydziestoletniej miasto przeszło przez okres prosperity. Wkrótce brakowało już wewnątrz obwarowań miejsca pod zabudowę. O ile w 1470 r. domów było około 160, to w 150 lat później ich liczba wzrosła do ponad 300. Wobec tego prawie dwukrotnego wzrostu zrozumiałe jest wykorzystanie nawet środkowej części placu rynkowego pod budowę domów mieszkalnych, które prowizorycznie dostawiano do bloku śródrynkowego od strony północno-zachodniej i wschodniej. Rozrastały się także przedmieścia, które obejmowały już Stare Miasto, Fischergasse, Wojstawice oraz nowo wytyczone tereny Przedmieścia Ziębickiego i Wrocławskiego. Dostatni i spokojny czas trwał jednak krótko. Wojna trzydziestoletnia stanowiła tragiczny okres w dziejach miasta i regionu. Do 1648 r. liczne klęski, pożary, kontrybucje, zarazy spowodowały, że liczba mieszkańców w okręgu zmniejszyła się o 30%, a wiele wsi przestało istnieć. Jeden z pożarów spowodował spalenie szachulcowej nadbudowy wieży św. Gotarda. Żar wówczas był tak potężny, że stopił się znajdujący się w niej dzwon.

Strzelin w połowie XVIII w na rysunku F. B. Wernera z *Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis Bregensis, et Woloviensis*.

W 1675 r. nowy rozdział w dziejach miasta otworzyło włączenie księstwa do domeny cesarskiej i jego rekatolizacja. Kościół św. Gotarda i zaniedbane zabudowania klasztorne i poszpitalne, w tym w 99% protestanckim mieście, przejęli Augustianie eremici. W 1684 r. w mieście doliczono się 337 domów. Stymulacją do dalszych przebudów miasta stał się ponownie pożar (1706 r.). Niestety ogień trawił zabudowania Strzelina dość często. W połowie XVIII stulecia miasto miało zaledwie 256 domów. W 1789 r. według szacunków obejmujących także przedmieścia policzono 389 domów, ale tylko 52 były kryte dachówką (reszta gontem drewnianym lub słomą). W 1880 r. domów było 470. Opisu miasta z 1735 r. dopełniają rysunki Friedricha Bernharda Wenera (poł. XVIII w.), miedzioryt Georga F. Schmidta (1741) i rysunek Josepha Haasa (1713). Zabudowę działek w kwartale przyrynkowym stanowiły od frontu budynki mieszkalne, a od tyłu budynki gospodarcze. Trójkondygnacyjne kamienice, ustawione szczytem do Rynku, miały równoległe do siebie kalenice.

Strzelin i cały region, znowu stał się areną konfliktów w trakcie działań wojennych zapoczątkowanych w 1740 r. przez Fryderyka II, króla pruskiego. Końcowa faza wojen śląskich był o tyle nieszczęśliwa, że w mieście kwaterował 10-tysięczny garnizon Fryderyka, który przez rok stacjonował w pobliskich Wojstawicach. Pisarz miejski zanotował: „w moim domu mam 102 żołnierzy i 7 podoficerów, nie licząc tych mieszkających w stodole, którą mi całkiem rujnują. Wycieńczone konfliktem Austria i Prusy podpisały rozejm w Hubertusburgu, potwierdzając podział śląska, który szczęśliwie dla Fryderyka pozostał w jego rękach. Władca rozpoczął likwidację samorządności miejskiej i wprowadzanie administracji scentralizowanej. Samorząd przywrócono w początkach 2 dekady XIX w. Przemiany te nie miały jednak wpływu na stabilną sytuację gospodarczą okręgu Strzelińskim. Urodzajne gleby dawały wysokie plony, a nowe sposoby orki (dookolna i w szerokie zagony) spowodowały, że ziemia strzelińska zaliczała się do przodujących rolniczo obszarów Śląska. W drugiej połowie XVIII w. rozwijały się tutaj manufaktury. Już od lat 20. XVIII w. funkcjonował w Strzelinie zakład produkcji tabaki. W 1783 r. uruchomiono pończoszarnie, które zatrudniały około 150 osób, głównie kobiet. Siedem lat później było już 39 warsztatów pończoszniczych. Strzelińskie manufaktury tkackie zatrudniały 170 osób i wytwarzały 8000 do 9000 sztuk sukna rocznie. Większość produktów wysyłano do Wrocławia, choć znaleziska nowożytnych plomb w Gdańsku sugerują także dalszy eksport. Pod koniec XVIII w. w skład powiatu wchodziły 64 wsie z 56 folwarkami. Miasto od początku XIX do końca XIX stulecia niemal czterokrotnie zwiększyło liczbę mieszkańców. W latach 1819–1858 trwało likwidowanie fortyfikacji, czego konsekwencją było poszerzenie granic miasta na dobra Muchowca, Fischergasse, Górę Maryjną, okolice dzisiejszej ul. Glinianej i Górę Szańcową.

Kilka najstarszych zabytków, w tym kościół św. Gotarda pozostawało świadkami rozwoju ziemi strzelińskiej. Przetrwowało również zawieruchy wojenne, łącznie z niszczącymi miasto w około 85 % wydarzeniami z okresu II wojny światowej, a także późniejszą przemianę architektoniczną miasta w ramach socjalizmu, którą niestety należy z punktu widzenia poszanowania dziedzictwa ocenić negatywnie.

b) Zabytki nieruchome i krajobraz kulturowy gminy Strzelin.

Krajobraz kulturowy to przestrzeń ukształtowana działalnością człowieka, zawierającą wszystkie sfery oddziaływania i przekształcania naturalnej przestrzeni przyrodniczej. Jednymi z najbardziej istotnych składników krajobrazu kulturowego jest charakter sieci osadniczej i rodzaj zabudowy w obrębie wsi i miast. Zachowanie ładu przestrzennego, kreowanego często przez stulecia i tworzącego go układu istniejących w jego w przestrzeni obiektów w postaci budynków, założeń zieleni, kaplic itp. powinno być jednym z priorytetów lokalnej społeczności. Podstawy obecnego krajobrazu kulturowego gminy Strzelin w jego najbardziej czytelnym, osadniczym aspekcie, kształtowały się w okresie średniowiecza i są efektem prowadzonej od II poł. XIII w. kolonizacji na prawie niemieckim. Ten właśnie proces w głównej mierze kształtuje obecną sieć osadniczą. Od II połowy XIX w. przekształcenia gospodarcze i cywilizacyjne doprowadziły do zmian w budownictwie, głównie wiejskim, zastępując architekturę drewnianą,

budynkami murowanymi. Wiele obiektów architektury zostało też utraconych, szczególnie na terenie miasta Strzelin, w którym zniszczeniu podczas działań wojennych uległo blisko 85 % budynków w centrum. W zasobie zabytków nieruchomości gminy większość stanowią obiekty z końca XIX i 1 poł. XX w. Druga połowa XX w. jest okresem, kiedy gwałtowne przemiany polityczno-gospodarcze prowadzą do powolnej degradacji zarówno wielu budynków jak i ukształtowanej w czasach wcześniejszych sieci osadniczej. Proces ten polegał i wciąż polega głównie na niekontrolowanej przebudowie istniejących oraz budowie nowych obiektów w obrębie wsi, które tracą przez to swój pierwotny charakter, zarówno pod względem architektonicznym jak i planistycznym, często znacznie zmieniając kształtowany od setek lat krajobraz kulturowy.

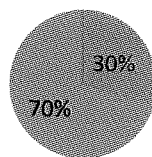
Na obszarze gminy Strzelin w ewidencji zabytków nieruchomości ujęto łącznie 1227 obiektów. Wśród nich 85 obiektów jest wpisanych do Rejestru Zabytków. W samym mieście Strzelin jest 430 obiektów a pozostałe 798 zlokalizowane są na obszarze wiejskim gminy, głównie w obrębie wsi. Zasób ten tworzą różnego rodzaju budynki kubaturowe o zróżnicowanej architekturze i funkcji, w przeważającej mierze mieszkalnej i gospodarczej. Ewidencja zawiera również założenia zielni, ogrodzenia i bramy, budynki o charakterze przemysłowym, sakralnym, także kaplice, nowożytny i współczesne krzyże przydrożne oraz pokutne itp. Wykaz wszystkich obiektów ujęto w tabelach 1-4 na końcu opracowania.

Zamieszczona poniżej analiza zasobu zabytkowego gminy ma za zadanie scharakteryzowanie go, co może być przydatne w określeniu kierunków działania i wypracowaniu metod postępowania w celu utrzymania i polepszenia stanu technicznego i wizualnego obiektów, a co za tym idzie poprawienia stanu krajobrazu kulturowego gminy. Analizę wykonano w podziale na obszar miejski Strzelina oraz wiejski gminy Strzelin.

Miasto Strzelin

Cały historyczny układ urbanistyczny miasta został wpisany do rejestru zabytków i podlega ochronie prawnej. W ewidencji zabytków na terenie miasta znajduje się 431 obiektów nieruchomości, z czego 26 obiektów architektury objętych zostało ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Wykaz obiektów rejestrowych z obszaru miasta znajduje się w tabeli 1. Biorąc pod uwagę zasób zabytkowy miasta można stwierdzić, iż spośród 431 zabytków architektury 128 (30%) z nich tworzy w sumie 39 zespołów budynków. Zespoły składają się przynajmniej z dwóch budynków. W każdym zespole znajduje się też jeden dominujący obiekt o charakterze mieszkalnym, sakralnym lub przemysłowym, wokół którego zespół się wytworzył. Pozostałe 305 obiektów (70%), to budynki samodzielne tj. niebędące częścią zespołów. Spośród nich 87% (266) pełni funkcje mieszkalną, zaś reszta ma charakter sakralny, przemysłowy, lub gospodarczy.

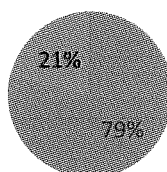
Obiekty nieruchome w ewidencji i rejestrze zabytków z obszaru miasta Strzelin							
Obiekty	łącznie	W zespołach (39)			Samodzielne		
Ilość	431	128	Funkcja		305	Funkcja	
Udział % w całości zespołu	100%	30%	Mieszkalna, mieszkalno-gospodarcza	18 46%	70%	Mieszkalna	87%
			Inna	21 54%		Inne	23%

■ obiekty w zespołach ■ obiekty samodzielne

- Obiekty samodzielne

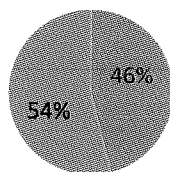
Z powyższej statystyki wynika, że 70% zasobu zabytkowego miasta tworzą samodzielne budynki, z których 87% to budynki mieszkalne. Pozostałe 23% to obiekty o innym charakterze min. przemysłowo-gospodarczym lub sakralnym. Wśród budynków mieszkalnych blisko 90% stanowią wolnostojące domy jednorodzinne i wielorodzinne, w tym wille. Pozostałe 10% to zachowane w rejonie ulic Bolka I Świdnickiego, Kościuszki i Sikorskiego kamienice dawnej zabudowy miejskiej.

■ mieszkalne ■ inne

- Zespoły obiektów

Zespoły składające się z przynajmniej dwóch budynków stanowią na terenie miasta jedynie 30% zasobu zabytków nieruchomych. Spośród 39 zespołów blisko połowa, bo 18 z nich (46%) stanowią założenia mieszkalno-gospodarcze w typie wiejskim, składające się z budynku mieszkalnego i jednego do 4 budynków gospodarczych. Zlokalizowane są one głównie w rejonie ul. Brzegowej (dawne Wojstawice przyłączone do miasta w 1885 r.) oraz Staromiejskiej i Zielnej. Pozostałe 21 (56%) zespołów stanowią zabudowania o funkcji religijnej, jak zespół klasztorny sióstr Boromeuszek, zespół cmentarza żydowskiego z kaplicą i murem cmentarnym czy dawny kościół Braci Czeskich z bramą, murem i cmentarzem husyckim. W dalszej kolejności wymienić należy obiekty przemysłowe min. najobszerniejszy zespół, jakim jest cukrownia przy ul. Ząbkowickiej składający się z 19 budynków i instalacji – jak np. waga kolejowa. Inne zespoły szczególnie warte wymienienia, to kompleksy browaru, młyna i rzeźni przy ul. Brzeskiej czy zespół dworca kolejowego.

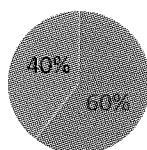

■ zespoły mieszkalno-gospodarcze ■ zespoły inne, min. sakralne i przemysłowe

Obszar wiejski gminy Strzelin

Dla wszystkich 38 wsi i przysiółków z terenu gminy wyznaczono obszary ochrony historycznych układów ruralistycznych, mających chronić spójność architektoniczno-przestrzenną. Zabytkowych budynków i obiektów małej architektury ujętych w rejestrze i ewidencji zabytków na obszarze wiejskim gminy jest 676. Jak wynika z poniższego zestawienia większość z nich, bo aż 60% znajduje się w zespołach składających się z budynku mieszkalnego i przynajmniej jednego budynku gospodarczego w obrębie jednego gospodarstwa. Pozostałe 268 (40%) to obiekty funkcjonujące poza zespołami.

Obiekty nieruchomości w ewidencji i rejestrze zabytków z obszaru wiejskiego gminy Strzelin							
Obiekty	Łącznie	W zespołach (120)			Samodzielne		
Ilość	676	408	Funkcja		268	Funkcja	
Udział % w całości zespołu	100%	60%	Mieszkalna, mieszkalno-gospodarcza	308 75%	40%	Mieszkalna, mieszkalno-gospodarcza	173 64%
			Inna	100 24%		Inne	115 36%

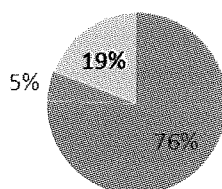

■ obiekty w zespołach ■ samodzielne

- Zespoły obiektów

Grupa ta obejmuje 120 zespołów, zarówno mniejszych gospodarstw wiejskich, zabudowań folwarcznych, pałacowych i kościelnych. W obrębie zespołów funkcjonuje 408 obiektów nieruchomości. Zdecydowanie największą grupę, bo 75% stanowią zespoły tworzące pojedyncze gospodarstwa, w skład których oprócz budynku mieszkalnego czy też mieszkalno-gospodarczego wchodzi dwa lub trzy obiekty gospodarcze w rodzaju stodoły, czy obory np. zespół z Gębic nr 7, czy ze Strzegowa 16 i 47. Ten rodzaj budynków stanowi aż 75% całego zasobu w obrębie zespołów. 5% Stanowią zespoły większych folwarków, dworów, czy pałacowe (22 szt.) Składają się one z od kilku do kilkunastu budynków jak zespół dworski z Dankowic (9

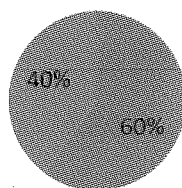
obiektów), Białego Kościoła (9 obiektów) czy też zespół Pałacowy z Głębokiej (12 obiektów wraz z parkiem i aleją). Pozostałe (19%) to obiekty sakralne, gdzie dominują zespoły przykościelne składające się z kościoła, cmentarza, często też plebanii. Za przykład niech posłuży zespół kościoła z Dankowic czy Nowolesia. Do zespołów o charakterze przemysłowym zaliczyć należy min młyny (między innymi Głęboka i Górzec) czy też zespół gorzelni z Mikoszowa. Należy wspomnieć również o dwóch zespołach dworców kolejowych z Warkocza i Białego Kościoła.

■ zespoły mieszkalno gospodarcze ■ zespoły folwarczno pałacowe
 ■ pozostałe zespoły

- obiekty samodzielne

Spośród 268 obiektów zdecydowana większość, bo aż 161 (64%) obiektów poza zespołami wpisanymi w ewidencje zabytków stanowią domy mieszkalne (np. Biały Kościół 22, czy Nieszkowice 27). Mniej liczne są budynki mieszkalno-gospodarcze i gospodarcze jak np. Gościęcice 83. Tych funkcjonujących samodzielnie jest jedynie 12. Pozostałe obiekty funkcjonujące poza zespołami to transformatory (7), krzyże, kaplice przydrożne i krzyże pokutne (25), budynki szkół (7).

■ mieszkalno gospodarcze ■ pozostałe

Dzięki przeprowadzonej analizie, biorącej pod uwagę funkcje i charakter obiektów zabytkowych z uwzględnieniem ich przynależności do zespołów, można scharakteryzować krajobraz kulturowy gminy. Charakterystyka ta bazuje na strukturze ilościowej zasobu ewidencji i rejestru zabytków. W posumowaniu celowo nie wzięto, więc pod uwagę będących w mniejszości rodzajów zabytków takich jak kościoły, zabytki przemysłowe i inne. Celem było wyłonienie dominującej grupy zabytków kształtujących krajobraz kulturowy i wskazanie kierunków działań zmierzających do zachowania tych obiektów czy zespołów.

Z analizy wynika, że większość zasobu obszaru wiejskiego gminy Strzelin stanowią gospodarstwa w obrębie historycznych siedlisk wsi i przysiółków, składające się modelowo z budynku mieszkalnego i towarzyszących mu budynków gospodarczych. Ponadto w większości miejscowości znajdują się zabudowania folwarczne, dworskie czy pałacowe, często będące dominantą architektoniczną na obszarze

wsi. Zespoły te były jeszcze w 1 połowie XX w. podstawowym składnikiem kreującym krajobraz kulturowy. Obecnie, są często podzielone pomiędzy wielu właścicieli, czasem także na kilka działek gruntowych, nienawiązujących do założonego pierwotnie układu funkcjonalnego. Otoczone nieuporządkowaną, wybujałą roślinnością i nowo powstałą zabudową jednorodzinną, stają się nieczytelne w krajobrazie. Wydaje się, że ten cenny, charakterystyczny zasób powinien być objęty szczególną troską. Konieczne jest dogłębne przeanalizowanie problemu, aby możliwe było jego zrozumienie i dopiero wówczas wypracowanie mechanizmów i pozyskanie środków, które pozwolą na przywrócenie/utrzymanie pierwotnej formy pięknych gospodarstw, a także poprawienie ich stanu technicznego i wizualnego. Na pewno spójne i schludne zagospodarowanie ich otoczenia znacznie przyczyni się do polepszenia ich ekspozycji, co w naturalny sposób spowoduje, że zaczną być dostrzegane przez mieszkańców i odwiedzających gminę.

W Strzelinie dominującą ilościowo „substancją zabytkową”, obejmującą aż 70% zasobu, są samodzielnie funkcjonujące budynki nieujęte w zespołach. Wśród nich blisko 90% stanowią budynki mieszkalne jedno i wielorodzinne w obrębie osiedli z poł. XIX w i dawnych przedmieść. Wynika to z faktu, iż historyczna zabudowa śródmiejska uległa zniszczeniu w wyniku działań II WŚ. W związku z tym, na terenie miasta Strzelin wskazane byłoby wypracowanie mechanizmów i procedur wspierających właścicieli tego rodzaju zabytków w utrzymaniu i poprawie ich historycznego wyglądu i stanu technicznego.

c) Zabytki archeologiczne

Na obszarze gminy zinwentaryzowano łącznie 364 stanowiska archeologiczne, z czego 99 zostało wpisanych do rejestru zabytków. W wyniku badań archeologicznych ustalono, że początki osadnictwa na terenie gminy Strzelin sięgają paleolitu. Dotychczas zewidencjonowano tylko jedno stanowisko archeologiczne związane z paleolitem oraz jedno z mezolitem. Osadnictwo datowane na okres neolitu odkryto na 16,1% ogółu stanowisk. Okres ten reprezentowany jest głównie przez ludność kultury pucharów lejkowatych oraz kultury ceramiki wstęgowej rytej. Pojedyncze osady związane są z kulturą ceramiki sznurowej, kulturą amfor kulistych, kulturą lendzielską oraz kulturą ceramiki wstęgowej kłutej. Wiele stanowisk ma charakter wielokulturowy (ten sam teren zamieszkiwała ludność w różnych okresach). Zewidencjonowano najwięcej stanowisk archeologicznych datowanych na okres pradziejowy 66%. Stanowiska z okresu średniowiecza stanowią ok. 30% zasobu. Najmniejszą ilość zewidencjonowano stanowisk nowożytnych 2,1%, bardzo nieliczną grupę, bo zaledwie 1,1% stanowią stanowiska o nieokreślonej przynależności kulturowo – chronologicznej. Pod względem funkcjonalnym najliczniej reprezentowane są stanowiska osadnicze oraz ślady i punkty osadnictwa. Jest ich 306, co stanowi blisko 88% wszystkich rejestrowanych na terenie gminy. Stanowisk o charakterze sepulkralnym jest 31 w tym cmentarzysk jest 20 i 11 pojedynczych pochówków. Na omawianym obszarze prawdopodobnie funkcjonowało 5 grodzisk tworzących formy terenowe podatne na niszczenie i powinny być one objęte szczególną ochroną. Nie da określić funkcji stanowisk w przypadku 6,8% ogółu. Stanowiska archeologiczne są zabezpieczone poprzez objęcie ochroną. Obszary ochrony archeologicznej wyznaczono dla wszystkich historycznych układów ruralistycznych wsi z terenu gminy, także na obszarach silnie nasyconych stanowiskami archeologicznymi wyznaczono strefy OW w MPZP. Wykaz stanowisk archeologicznych znajduje się w tabeli 4.

7. Ocena stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Kondycja zabytków na terenie gminy jest zróżnicowana. W zasobie znajdują się obiekty dopiero co odrestaurowane, posiadające nowe funkcje, które gwarantują ich przydatność, a więc ciągłe użytkowanie.⁴ Są też niestety budynki w bardzo złym stanie technicznym, który uniemożliwia już przywrócenie zabytku do stanu użytkowego. Na sytuację taką wpływa wiele czynników. Są to między innymi: struktura własności, zamożność właściciela/li, ich świadomość wartości dziedzictwa i środowiska kulturowego, czy dostęp do ewentualnych środków na utrzymanie obiektu itp. Procesy rewitalizacji jak i degradacji zabytków postępują w sposób ciągły, dlatego konieczne jest okresowe wykonywanie audytów stanu zabytków z terenu gminy. Chcąc podsumować w skrócie stan zabytków gminy, należy zauważyć, że w najlepszym stanie pozostają obiekty architektury sakralnej w większości wpisane do rejestru zabytków. Są one remontowane i nie tracą swoich pierwotnych walorów architektonicznych. W miarę dobrze przedstawia się stan zabytkowych obiektów na obszarze miasta Strzelina, gdzie dominują budynki mieszkalne. Inaczej przedstawia się stan obiektów na terenach wiejskich. O ile budynki mieszkalne, często wizualnie pozostawiają wiele do życzenia to ich stan techniczny jest w miarę zadowalający i można spodziewać się, że będzie się poprawiał. Gorzej wygląda sytuacja zabudowań gospodarskich. Zmiana struktury rolnictwa postępująca od końca XX w. Pozbawiła je ich pierwotnej funkcji. Nieużywane i nie remontowane, często popadają w ruinę. Jednym z głównych sposobów przywrócenia ich do życia powinno być znalezienie im innych funkcji użytkowych, co dałoby impuls do ich zabezpieczenia, utrzymania i rewitalizacji. Podobnie rysuje się sytuacja budynków przemysłowych, które jednak częściej znajdują nowe przeznaczenie i istnieje realna szansa na ich zachowanie. Równie trudna sytuacja przedstawia się z dużymi kompleksami zabudowań folwarcznych czy dworskich. Są to obecnie często zespoły budynków o podzielonej własności. Utrudnione, więc jest przeprowadzenie ich remontów i znalezienie podupadającym budynkom gospodarczym nowej funkcji.

8. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gmina Strzelin od lat podejmuje szereg działań związanych z szeroko pojętą ochroną zabytków, przestrzeni kulturowej oraz ich promocji. W ramach możliwości administracyjnych i finansowych dotuje i wspiera właścicieli zabytków w ich bieżącym utrzymaniu oraz podejmuje inicjatywy w celu promocji i edukacji w zakresie gminnego dziedzictwa kulturowego. Szczegółowe zapisy w MPZP obszaru gminy dotyczące ochrony zabytków i przestrzeni kulturowej mogą tu być przykładem wysokiego poziomu świadomości znaczenia dziedzictwa kulturowego i stosowania dobrych praktyk budowlanych, rewitalizacyjnych i zachowawczych. Znaczna ilość zinwentaryzowanych na terenie gminy zabytków (ponad 1000 pojedynczych obiektów nieruchomości, głównie budynków) stawia przed władzami gminy wyzwania nie tylko o charakterze organizacyjnym, ale przede wszystkim finansowym. Pomimo tych trudności gmina aktywnie działa na rzecz poprawy stanu zabytków i przestrzeni kulturowej. Przykładem może tu być flagowa inwestycja, zrealizowana w latach 2020-2023 za kwotę 20 milionów złotych odbudowa ratusza z zachowaniem relikwów pierwotnej budowli. Sukcesywnie rewitalizowany jest też projekt rewitalizacji

⁴ Przykładem może być renowacja kompleksu folwarcznego z gorzelnią w Mikoszowie, gdzie powstał Zakład Aktywności Zawodowej pomagający osobom z niepełnosprawnościami prowadzony przez stowarzyszenie Św. Celestyna

starego miasta (np. rewitalizacja pierzei wschodniej w rynku z zastosowaniem rozwiązań historycznych do min nawierzchni ciągów komunikacyjnych). Remontom poddawane są sukcesywnie obiekty zabytkowe należące do Gminy, co wykonywane jest w ramach zadań własnych zasobu komunalnego. Gmina corocznie udziela dotacji finansowych na roboty budowlane i konserwatorskie przy zabytkach nie będących własnością jej własnością w latach 2020-2024 było to łącznie 263.181,78 zł. Przyznaje także nagrody za najlepsze realizacje konserwatorskie i budowlane co wspiera popularyzację dobrych praktyk projektowych, a także estetycznemu zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo. Nagrody przyznawane są właścicielom, współwłaścicielom albo wspólnotom mieszkaniowym, posiadającym budynki niewpisane do rejestru zabytków, które stanowią cenny obiekt kultury materialnej Miasta i Gminy. Podstawą przyznania nagród są szczególne osiągnięcia remontowe lub modernizacyjne o istotnym znaczeniu dla ekspozycji budynków.

Warto zaznaczyć też, że ze względu na dużą ilość zidentyfikowanych w gminie stanowisk archeologicznych, duże obszary gminy objęte są strefą obserwacji archeologicznej. Tak więc przy realizacji przedsięwzięć których gmina jest inwestorem, ponosi ona bezpośrednio bądź pośrednio koszty badań archeologicznych związanych z pracami ziemnymi.

Celem Programu Opieki nad zabytkami na lata 2025-2029 jest wskazanie działań mających za zadanie utrzymanie i poprawę stanu obiektów zabytkowych, ale także ochronę dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w dążeniu do budowania tożsamości regionalnej, jak również promowanie lokalnego dorobku kulturowego wśród mieszkańców gminy oraz turystów. Wyznaczono w programie dwa zasadnicze cele, w których określono priorytety, w ramach których wyznaczono kierunki działań i skonkretyzowano zadania planowane do realizacji w okresie obowiązywania programu:

Cel 1 – Ochrona dziedzictwa materialnego i krajobrazu kulturowego gminy jako elementu przestrzeni kształtującej jakość życia mieszkańców i atrakcyjność turystyczną gminy. Obejmuje on zadania związane z fizycznymi działaniami dotyczącymi zachowania i poprawy stanu obiektów zabytkowych oraz stref objętych ochroną konserwatorską. Są to w szczególności remonty i renowacje budynków, infrastruktury miejskiej, terenów zieleni komponowanej objętej ochroną konserwatorską a także zabezpieczenie przed zniszczeniem i degradacją zabytków. Również działania polegające zwiększeniu atrakcyjności zabytków uznano za jeden z priorytetów.

Cel 2 – Budowanie świadomości społecznej dotyczącej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez działania edukacyjne, informacyjne, popularyzatorskie i promocyjne wpływające na pozytywne postrzeganie zasobu kulturowego gminy. Osiągnięcie tego celu planowane jest poprzez wszelkiego rodzaju przedsięwzięcia miękkie bez bezpośredniej ingerencji w zasób zabytkowy gminy. Realizowane będą głównie przez jednostki budżetowe gminy i polegają na organizacji wydarzeń kulturalnych o charakterze lokalnym i ponadregionalnym, działalności wystawienniczej i wydawniczej dotyczącej historii i zabytków gminy oraz promocji.

Wyszczególnienie zadań, które podejmowane będą w realizacji założonych celów, ramach kierunków działań i priorytetów przedstawiano w formie tabelarycznej poniżej. W celu 1 - zawarto wszystkie planowane na najbliższe lata działania konserwatorskie, remontowe i rewitalizacyjne podejmowane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej

ewidencji zabytków. Ujęto też podobne działania podejmowane w obrębie stref ochrony układów urbanistycznych i ruralistycznych w których obowiązują zapisy odnoszące się do gospodarowania i zachowania przestrzeni kulturowej w MPZP. Strefy te są one ujęte także w rejestrze zabytków i wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Przy każdym zadaniu, którym objęty jest obiekt zabytkowy określono formę jego ochrony tj. wpis do rejestru lub/i ewidencji zabytków lub wskazano strefę, w której podejmowane będą działania. Działania promocyjne i edukacyjne ujęte w celu 2, przedstawiają działania kontynuowane oraz proponowane/planowane do wdrożenia w przyszłości. Są i będą one realizowane głównie przez jednostki samorządowe gminy w ramach swoich zadań statutowych. Przy niektórych zadaniach wskazano je jako podmioty je realizujące.

Należy zaznaczyć, iż realizacja poszczególnych zadań będzie zależna od możliwości budżetowych gminy oraz ilości i wielkości pozyskanych środków zewnętrznych.

Skróty użyte w tabeli:

WEZ –	Wojewódzka Ewidencja Zabytków
GEZ –	Gminna Ewidencja Zabytków
RZ –	Rejestr Zabytków
Strefa „A” –	strefa ochrony konserwatorskiej wyznaczona w MPZP
Strefa „B” –	strefa ochrony konserwatorskiej wyznaczona w MPZP
SOK –	Strzebiński Ośrodek Kultury
MiGBP -	Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna im. ks. Jana Twardowskiego w Strzelinie
RPRG -	Referat Promocji, PR i Rozwoju Gospodarczego
DID -	Departament Inwestycji i Drogownictwa
WRI -	Wydział Rozwoju, Inwestycji i Funduszy Zewnętrznych
WTD -	Wydział Transportu i Drogownictwa
WO -	Wydział Organizacyjny

Cel 1			
Ochrona dziedzictwa materialnego i krajobrazu kulturowego gminy jako elementu przestrzeni kształtującej jakość życia mieszkańców i atrakcyjność turystyczną gminy			
Priorytet		Kierunek Działań	Zadanie
1.1	Zahamowanie procesu degradacji zabytków i krajobrazu kulturowego, oraz działania w celu doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania.	1.1.1 Prace remontowo – konserwatorskie przy obiektach zabytkowych.	<ul style="list-style-type: none"> • Strzelin, ul. Pocztowa 3, budynek mieszkalny - obecnie dom dziennego pobytu osób starszych – ujęty w WEZ i GEZ - <i>remont dachu, wymiana pieca, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, wymiany instalacji elektrycznej i wodno-kanalizacyjnej;</i> • Strzelin, ul. Ząbkowicka 11, dawny Urząd Miejski – obecnie Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej - ujęty w WEZ i GEZ – <i>Remont dachu i elewacji, budowa windy zewnętrznej – (złożono wnioski w ramach programu Polski Ład – Zabytki o dofinansowanie w wysokości 3.430.000,00 zł);</i> • Strzelin, ul. Kamienna 1, dawny budynek garnizonowy – obecnie biurowo-usługowy - ujęty w WEZ i GEZ – <i>remont dachu (w trakcie), remont elewacji;</i> • Strzelin, ul. Rycerska 7, budynek mieszkalny i gospodarcze - ujęty w WEZ i GEZ, w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>remont budynku, remont dachu i elewacji, wymiana instalacji wraz z stolarką okienną i drzwiową;</i> • Strzelin, ul. Brzegowa 43, budynek mieszkalny – ujęty w GEZ - <i>remont dachu, wymiana stolarki okiennej remont klatki schodowej oraz ocieplenie;</i> • Strzelin, ul. Kamienna 3, willa właściciela gazowni - ob. bud. mieszkalny - ujęty w WEZ i GEZ – <i>częściowa wymiana stolarki okiennej, ocieplenie elewacji, remont klatki schodowej;</i> • Strzelin, ul. Wodna 7, budynek mieszkalny - ujęty w WEZ i GEZ - <i>termomodernizacja budynku, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, remont opierzenia dachu;</i> • Strzelin, ul. Rycerska 9, budynek mieszkalny - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ – <i>remont dachu, klatki schodowej i ocieplenie elewacji;</i> • Strzelin, ul. Kościelna 12, budynek mieszkalny (kamienica), ujęty w WEZ i GEZ w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” - <i>remont klatki schodowej, wymiana częściowa stolarki okiennej i ocieplenie elewacji;</i> • Strzelin, ul. Św. Floriana 14, budynek mieszkalny z relikami zamku - wpisany do RZ ujęty w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” - <i>remont klatki schodowej, częściowa wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, ocieplenie elewacji.</i>

				<ul style="list-style-type: none"> • Strzelin, ul. Bolka I Świdnickiego 15, budynek mieszkalny - ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ)- <i>docieplenie elewacji</i>; • Strzelin, ul. Dubois 8-14, zespół budynków mieszkalnych – ujęty w GEZ - <i>remont klatek schodowych, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, ocieplenie ścian</i>; • Strzelin, ul. Dzierżonowska 8A, budynek mieszkalny (oficyna) - w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) – <i>remont dachu, klatki schodowej, wymiana stolarki okiennej</i>; • Strzelin, ul. Jana Pawła II 10, kamienica - ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) - <i>remont dachu, remont klatki schodowej, częściowa wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Jana Pawła II 14, kamienica - ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) - <i>remont dachu, remont klatki schodowej, częściowa wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Jana Pawła II 29, budynek mieszkalny - ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) - <i>remont dachu, remont klatki schodowej, częściowa wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Kamienna 4, 4a, 6, 6a, budynek mieszkalny - ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) – <i>klatek schodowych, częściowa wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Kościuszki 23, kamienica - ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) - <i>remont dachu, termomodernizacja, wymiana stolarki okiennej</i>; • Strzelin, ul. Mickiewicza 14, budynek mieszkalny - ujęty w WEZ i GEZ – <i>remont dachu, remont klatki schodowej, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Staromiejska 9, budynek mieszkalny - ujęty w WEZ i GEZ – <i>wymiana części stolarki okiennej i drzwiowej, remont klatki schodowej, termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Wodna 7, budynek mieszkalny - ujęty w WEZ i GEZ w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>remont dachu i termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Wolności 17, kamienica – wpisany do RZ – <i>remont kapitalny budynku min, elewacja stolarka okienna i drzwiowa</i>;
--	--	--	--	--

				<ul style="list-style-type: none"> • Strzelin, ul. Wolności 32, 32A, budynek mieszkalny – ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) - <i>remont kapitalny min, elewacja stolarka okienna i drzwiowa</i>; • Strzelin, ul. Ząbkowicka 10, budynek mieszkalny - ujęty w GEZ oraz w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) – <i>wymiana stolarki okiennej i drzwiowej remont elewacji i klatki schodowej</i>; • Biały Kościół, ul. Piastowska 39, budynek mieszkalno-usługowy – ujęty w GEZ i w strefie "B" ochrony konserwatorskiej historycznego układu ruralistycznego – <i>remont poszycia dachu, częściowa wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, termomodernizacja</i>; • Nowolesie 39, 39a, 39b, budynki mieszkalne zespołu folwarcznego – ujęte w GEZ i WEZ w strefie "B" ochrony konserwatorskiej historycznego układu ruralistycznego - <i>kapitalny remont budynków</i>; • Skoroszwice 14, budynek mieszkalny - ujęte w GEZ i WEZ – <i>remont poszycia dachu</i>; • Kuropatnik, ul. Strzeleńska 33, budynek mieszkalny ujęty w GEZ w strefie "B" ochrony konserwatorskiej historycznego układu ruralistycznego – <i>remont klatki schodowej i termomodernizacja</i>; • Strzelin, ul. Staszica 1, budynek mieszkalny – ujęty w GEZ w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>opracowanie dokumentacji przebudowy lokali mieszkalnych, wraz z termomodernizacją i remontem dachu</i>; • Strzelin, Mur obronny, wpisany do RZ w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>remont muru w rejonie ul Pocztovej</i>; • Strzelin, kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, Rotunda Św. Gotarda – wpisane do RZ – <i>realizacja prac konserwatorskich kościoła i Rotundy (dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 180.320,00 zł)</i>; • Nieszkowice, kościół filialny pw. Św. Jana Kantego – wpisany do RZ – <i>wykonanie prac konserwatorskich obrazu olejnego na płótnie Zmartwychwstania Pańskiego (dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 42.044,45 zł)</i>; • Nowolesie, kościół p.w. Św. Marcina -wpisany do RZ – <i>renowacja zabytkowych organów (dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w wysokości 314.296,00 zł)</i>;
--	--	--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> • Strzelin, Baszta Prochowa i mury miejskie – wpisane do RZ - <i>Remont wraz z zabezpieczeniem Baszty Prochowej oraz przyległych murów, min renowacja murów, uzupełnienie uszkodzonych fragmentów budowli, naprawa pęknięć murów, spoinowanie, hydrofobizacja (zabezpieczenie przed wilgocią i wodą), zabezpieczenie przed opadami atmosferycznymi (zadaszenie), naprawa tynków, odtworzenie gzymsów i opasek otworów, wykonanie izolacji ścian fundamentowych, remont przyległego do baszty odcinka muru kamiennego i muru ceglanego z zabezpieczeniem przed szkodliwym działaniem czynników zewnętrznych oraz zagospodarowanie terenu.</i> (złożono wniosek w ramach programu Polski Ład – Zabytki o dofinansowanie wysokości 753.591,22 zł); • Brożec, kościół pw. Św. Jakuba Apostoła – wpisany do RZ - <i>prace konserwatorskie przy XVIII w. ambonie kościoła</i> – (złożono wniosek w ramach programu Polski Ład – Zabytki o dofinansowanie wysokości 164.464,06 zł); • Strzelin, Klasztor Sióstr Boromeuszek – wpisany do RZ – <i>remont dachu i refektarza</i> - (złożono wniosek w ramach programu Polski Ład – Zabytki o dofinansowanie wysokości 1.445.500,00 zł);
	1.1.2	Rewaloryzacja, remonty i inwestycje w przestrzeni kulturowej oraz w obrębie obszarów zabytkowych z uwzględnieniem zasad ochrony dziedzictwa kulturowego.	<ul style="list-style-type: none"> • Strzelin, ul. Kościuszki 1, budynek mieszkalny - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” - <i>remont dachu, termomodernizacja elewacji, wymiana stolarki okiennej;</i> • Strzelin, ul. Rybna 2, budynek mieszkalny (szachulcowy, oficyna) - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>remont dachu, klatki schodowej i elewacji;</i> • Strzelin, ul. Podwale 3, kamienica - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” - <i>wymiana części stolarki okiennej i drzwiowej, kapitalny remont klatki schodowej, termomodernizacja;</i> • Strzelin, ul. Podwale 1, kamienica - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>wymiana części stolarki okiennej i drzwiowej, termomodernizacja;</i> • Strzelin, ul Wolności 1, budynek mieszkalny - strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) – <i>kapitałny remont obiektu;</i> • Strzelin, ul. Księdza Jerzego Popiełuszki 3, Dawna willa, obecnie żłobek - w strefie "B" ochrony konserwatorskiej historycznego układu ruralistycznego – <i>kontynuacja remontu obiektu w 2025r.;</i>

			<ul style="list-style-type: none"> • Strzelin, ul. Pocztowa 4, budynek dawnego więzienia, obecnie mieszkalny – w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” - <i>remont budynku i przystosowanie do nowej funkcji, jeśli zostanie utworzone muz. Więziennictwa wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu (trwają prace koncepcyjne);</i> • Strzelin - Zagospodarowanie plant miejskich przy murze obronnym ul. Pocztowa jako etap II projektu „Fizyczna odnowa i poprawa bezpieczeństwa przestrzeni publicznej poprzez zagospodarowanie plant w Strzelinie” - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>przebudowa ścieżek pieszych, elementy małej architektury, budowa ramp w celu udostępnienia plant dla niepełnosprawnych;</i> • Strzelin, Ul. Pocztowa - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>wykonanie nowej nawierzchni ulicy nawiązującej do historycznej z kostki granitowej i płyt wraz z przebudową instalacji i przebudowa chodników;</i> • Strzelin, ul. Młynarska - w obrębie historycznego miasta wpisanym w RZ, strefa „A” – <i>opracowanie dokumentacji projektowej (technicznej) na przebudowę wraz z oświetleniem ulicy;</i> • Strzelin, skwer przy ul. Rybnej (dz. 36/53) – w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) – <i>opracowanie dokumentacji rewaloryzacji i zagospodarowania terenu;</i> • Strzelin, obszar na zachód od historycznego miasta ograniczony ulicami Wolności, Mickiewicza, pocztową, Rybną, Wojska Polskiego - w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) - <i>opracowanie dokumentacji rewaloryzacji i zagospodarowania terenu;</i> • Strzelin, ul Wiosenna – częściowo w strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) – <i>budowa drogi gminnej - wykonano dokumentację projektową;</i> • Gościęcice, ul. Źródłana - częściowo w strefie „B” ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego – <i>przebudowa drogi - wykonano dokumentację projektową;</i> • Gęsiniec, ul. Akacyjowa - w strefie „B” ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego -<i>budowa kanalizacji deszczowej z przebudową ulicy - wykonano dokumentację projektową;</i> • Kuropatnik - w strefie „B” ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego – <i>budowa chodnika przy drodze powiatowej nr 3077D na skrzyżowaniu z drogą powiatową nr 3081D - wykonano dokumentację projektową;</i> • Strzelin, ul. Brzegowa - strefie „B” ochrony konserwatorskiej (WEZ) – <i>przebudowa ul Brzegowej wraz z remontem mostu na rzece Oława i przepustem na młynówce - wykonano dokumentację projektową;</i>
--	--	--	--

				<ul style="list-style-type: none"> • Bierzyn - w strefie „B” ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego - <i>przebudowa chodnika przy drodze wojewódzkiej</i> - wykonano dokumentację projektową;
		1.1.3	Rewaloryzacja i utrzymanie zespołów zabytkowej zieleni.	<ul style="list-style-type: none"> • Strzelin, dawny cmentarz ewangelicki przy ul. Staszica, obecnie park - ujęty w WEZ i GEZ – <i>rewitalizacja zieleni parkowej z wykonaniem alejek, chodników oraz ścieżek rowerowych (opracowano dokumentacja dla zadania)</i>; • Strzelin, Park im. Armii Krajowej, dawny park willowy – wpisany do RZ – <i>wykonanie alejek parkowych wraz z oświetleniem (gotowa dokumentacja)</i>; • Bieżąca pielęgnacja zieleni parkowej.
1.2	Działania zwiększające atrakcyjność zasobu zabytkowego.	1.2.1	Poprawa walorów wizualnych obiektów i obszarów zabytkowych.	<ul style="list-style-type: none"> • Iluminacja najcenniejszych zabytków – iluminacja murów miejskich przy ul. Pocztowej • Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych i obszarach ochrony konserwatorskiej; • Opracowanie projektu rewitalizacji oraz realizacja (w nawiązaniu do historycznych) nawierzchni ulic i ciągów pieszych w obrębie zabytkowych przedmieść i centrum miasta; • Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo - coroczne nagrody finansowe w Programie „Ładna Fasada” – kontynuacja projektu.
		1.2.2	Utrzymanie stanu zasobów zabytkowych.	<ul style="list-style-type: none"> • Bieżące prace porządkowe przy zabytkach i obszarach zabytkowych; • Monitoring stanu zabytków z terenu gminy; • Współpraca z WUOZ we Wrocławiu; • Podejmowanie interwencji, zgodnie z regulacjami prawnymi, w przypadku udokumentowania zagrożenia dla zabytku; • Podjęcie działań związanych z aktualizacją i weryfikacją zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków;

CEL 2			
Budowanie świadomości społecznej dotyczącej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez działania edukacyjne, informacyjne, popularyzatorskie i promocyjne mające wpływ na pozytywne postrzeganie zasobu zabytkowego i kulturowego gminy.			
Priorytet	Kierunek Działań	Zadanie	
2.1 Zwiększenie poziomu świadomości dotyczącej wartości kulturotwórczej zabytków, dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.	2.1.1 Działania edukacyjne.	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacja praktyk dla uczniów klas o profilu turystycznym – przygotowanie praktyczne dot. prezentacji zabytków i lokalnych atrakcji; • Spotkania z Turystyką - Cykl wykładów tematycznych związanych z turystyką, gdzie omawiane są największe atrakcje, plany wycieczek; • Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć. Realizowane przez przedszkola, szkoły podstawowe, ponadpodstawowe; • Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa - SOK; 	
	2.1.2 Działania popularyzatorskie.	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych i samochodowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego – RPRG; • Przygotowanie publikacji dotyczącej zabytkowych obiektów sakralnych na terenie Gminy Strzelin – RPRG; • Filmowe prezentacje zabytków przygotowane przy współpracy z lokalnymi historykami i regionalistami – RPRG; • Przygotowanie wystawy archeologicznej w współpracy z Instytutem Archeologii UW. dot. zaginionej wsi Goschwitz; • Wzbogacanie stałych wystaw zlokalizowanych w podziemiach i na wieży ratusza o kolejne eksponaty pozyskiwane od lokalnej społeczności; • Opracowanie tablic informacyjnych o obiektach zabytkowych – RPRG; • Organizacja cyklu tematycznych spacerów po mieście np.: Dawne Szlaki Handlowe, Style Architektoniczne, Śladem Pomników i Rzeźb, nieistniejących ważnych zabytków itp.; • Strzeliński Festiwal Literatury zaplanowany na 6 września 2025 roku - podczas panelu strzeleńskiego pojawią się lokalni twórcy piszący o Strzelinie i historii miasta – MiGBP; • „Szlakiem dawnego Strzelina” - Organizacja spacerów po „dawnym” mieście prowadzący Będzie pisarz Tomasz Duszyński autor min kryminału retro którego akcja 	

				<p>rozgrywa się w przedwojennym Strzelinie „Grzesznik ze Strehlen” – MiGBP;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przygotowanie gry i ścieżki edukacyjnej w parku im. Armii Krajowej związanej z Kamieniem Maryjnym do którego pielgrzymowano już w XVII w – MiGBP.
2.2	Promocja walorów zabytkowych gminy.	2.2.1	Zwiększenie dostępności zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> • Sporządzenie audytu dostępności miejsc cennych zabytkowo i kulturowo dla osób niepełnosprawnych. (Min. budowa ramp w celu udostępnienia plant miejskich przy ul. Pocztowej dla niepełnosprawnych); • Podjęcie działań w celu zwiększenia dostępności zabytków. Opracowanie koncepcji dla poszczególnych zabytków.
		2.2.2	Promocja zabytków, historii i kultury gminy, oraz walorów krajobrazu kulturowego.	<ul style="list-style-type: none"> • Działania promocyjne (statutowe) podejmowane przez wydział promocji gminy; • W ramach projektu „Tworzenie nowych i odnawianie istniejących szlaków rowerowych na terenie Lasów”, uzyskano dofinansowanie w wysokości 943.923,00 zł (80% wartości zadania) Zarządu Województwa Dolnośląskiego. – Remont szlaków rowerowych o łącznej długości 10,3 km (S1, S2, S3, S4). Budowa nowego odcinka S5 o długości ok. 5 km. Planowany montaż tablic informacyjno-edukacyjnych; • Budowa Cyklostrady Dolnośląskiej odcinek Strzelin – Krzepice na dawnym nasypie kolejowym (realizacja 2025-2027), uzyskano dofinansowanie w wysokości 1.249.382,0 zł z Funduszu Europejskiego dla Dolnego Śląska 2021-2027. Planowane min. montaż tablic informacyjno-edukacyjnych; • Nagrania radiowe oraz filmowe informujące o imprezach turystycznych na terenie Gminy Strzelin – RPRG; • Rozbudowa Miejskiego Szlaku Historycznego o kolejne postacie związane z historią ziemi strzeleńskiej; • Wzbogacanie stałych wystaw zlokalizowanych w podziemiach i na wieży ratusza o kolejne eksponaty pozyskiwane od lokalnej społeczności; • Organizacja quizów i konkursów dot. lokalnych zabytków skierowanych do mieszkańców gminy, głównie młodzieży szkolnej; • Projekt: Muzeum Więziennictwa – kontynuacja rozmów i prac nad utworzeniem muzeum więziennictwa w dawnym więzieniu przy ul. Pocztowej 4.
		2.2.3	Organizacja wydarzeń o charakterze ponadregionalnym.	<ul style="list-style-type: none"> • Udział w cyklicznych międzynarodowych targach turystycznych i czasu wolnego – prezentacja cennych zabytków; • Wsparcie organizacyjne PTTK oddział strzeleński w organizacji cyklicznych rajdów na orientację – kontynuacja; • Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa.

10. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami.

Opisane wyżej działania, które gmina zamierza wykonać w okresie obowiązywania niniejszego programu, realizowane będą za pomocą instrumentów prawnych, finansowych, koordynacji i kontrolnych **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Instrumenty te zostały przez gminę w większej mierze utworzone. Ustanowione warunki zagospodarowania przestrzennego skutecznie chronią zabytki, ich substancje, otoczenie i warunki ekspozycyjne. Zasady i warunki dla nowych inwestycji przy zabytkach są w wielu planach określone ze szczegółami, a wymóg konsultacji zamierzeń lub uzyskania pozwoleń konserwatorskich przy inwestycjach na obszarach i obiektach objętych ochroną jest gwarancją zachowania walorów zabytkowych i historycznych przestrzeni kulturowej.

instrumentów finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy poprzez zapewnienie środków finansowych w kolejnych budżetach gminy. Zakłada się też w miarę możliwości korzystanie z środków zewnętrznych, lokalnych, krajowych i wojewódzkich uwzględniając też finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania z innych programów. Zadanie będzie realizowane przez wydział finansowy Gminy. Środki te i instrumenty gmina dotąd sprawnie zabezpieczała, pozyskiwała i przekazywała, co będzie kontynuowane również w latach obowiązywania niniejszego programu.

instrumentów koordynacji – obejmujących między innymi realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach. Także koordynowanie zadań z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi, społecznością lokalną i organizacjami NGO w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Ponad wszystkie powyższe również konkordancja i uzgodnienia zamierzeń związanych z fizyczną ingerencją w zasób zabytkowy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

instrumentów społecznych – obejmujących m.in. zapewnienie środków finansowych na działania edukacyjne, promocyjne i aktywizacyjne realizowane przez jednostki gminne (MOKIS, biblioteka itp.), współdziałanie z organizacjami społecznymi wspierającymi i promującymi lokalne dziedzictwo, turystykę i krajobraz kulturowy gminy.

instrumentów kontrolnych – Instrumenty kontroli wynikają obecnie z nadzoru nad faktycznym funkcjonowaniem i przestrzeganiem zapisów MPZP i innych dokumentów, stosowanie się do wytycznych DWKZ i kontrola ich realizacji. Do instrument ten obejmuje między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

11. Źródła finansowania programu.

Sposób finansowania działań z zakresu opieki nad zabytkami określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami tego dokumentu (Rozdział 7), to właściciel zabytku lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do niego obarczona jest obowiązkiem sprawowania opieki nad zabytkiem, czyli również finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych.

Co roku gmina określa kwotę z budżetu własnego, która przeznaczana jest na dotację dofinansowującą prace projektowe i roboty budowlane przy najważniejszych zabytkach gminy. Skierowane one na obiekty będące własnością gminy, ale w znacznej ilości wspierają właściciele zabytków w działaniach konserwatorskich i remontowych czy projektowych. Gmina ponosi też stałe koszty utrzymania zabytkowych obiektów będących jej własnością, gospodaruje także terenami w strefach ochrony konserwatorskiej dbając o poprawienie ich stanu i rewitalizację co również generuje niebagatelne koszty dla budżetu samorządu. W związku z tym od lat podejmuje działania w celu pozyskania środków zewnętrznych na projekty związane z ochroną zabytków i dziedzictwem kulturowym.

Finansowanie ze środków zewnętrznych odbywa się przez dotacje na wykonanie prac konserwatorskich i budowlanych. Realizowane są one przez różne instytucje i programy poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Są to między innymi:

- Dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizowane są głównie w ramach kilku programów min: *groby i cmentarze wojenne w kraju, ochrona zabytków archeologicznych, ochrona zabytków, miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju*. Są to programy głównie ukierunkowane na działania miękkie mające na celu upowszechnianie dorobku kultury i zwiększanie obecność kultury w życiu społecznym.
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków, który umożliwia pozyskanie środków na remonty zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków przy priorytetowym jednak traktowaniu zabytków wpisanych do rejestru.
- Dotacje z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - można wykorzystać na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego; zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego; konserwację i rewaloryzację zabytków; zabezpieczenie zabytków przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę i na wypadek sytuacji kryzysowych; udostępnianie zabytków na cele publiczne
- Dotacje Samorządu Województwa Dolnośląskiego o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Zewnętrzne środki na opiekę nad zabytkami można uzyskać też w ramach różnych funduszy min:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)
- Fundusz Kościelny

Realizacja zadań związanych z finansowaniem zabytków ze środków zewnętrznych realizowana jest i będzie przez Wydział Rozwoju, Inwestycji i Funduszy Zewnętrznych, przy współpracy z właścicielami zabytków.